

29. SZ. 1909. (56. ÉVFOLYAM.)

SZERKESZTŐ
HOITSY PÁL.

FŐMUNKATÁRS
MIKSZÁTH KÁLMÁN.

BUDAPEST, JULIUS 18.

Szerkesztőségi iroda: IV. Reáltanoda-utca 5.
Kiadóhivatal: IV. Egyetem-utca 4.

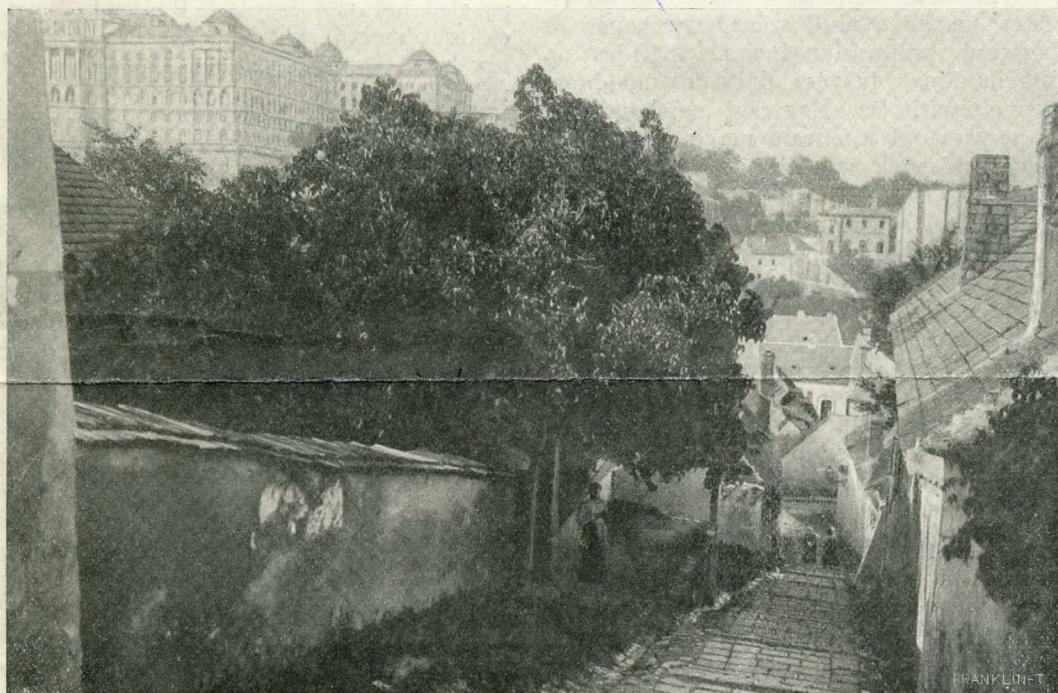
Egyes szám
ára 40 fillér.

Előfizetési
feltételek:

Egész évre — — 16 korona.
Félévre — — — 8 korona.
Negyedévre — — 4 korona.

A «Világkronika»-val
negyedévenként 80 fillérrel
több.

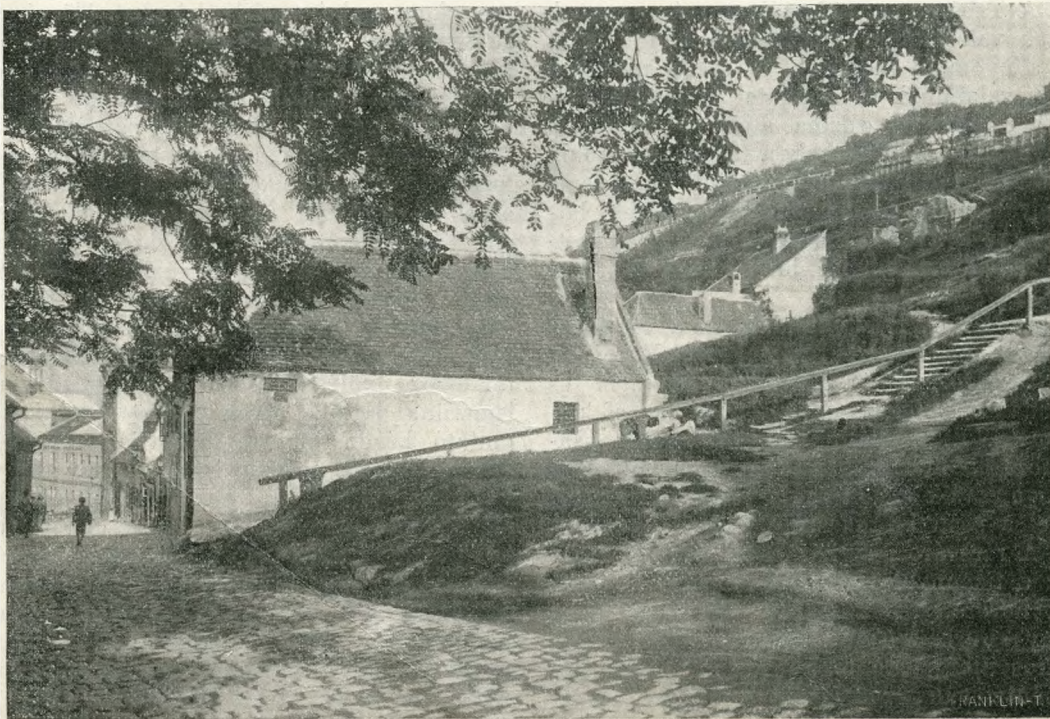
Külföldi előfizetésekhez a postailag meg-
határozott viteldíj is csatolandó.

A KŐMŰVES-UTCZA.

A TABÁN.

KISEBB TÉPÁZÁSOK után, melyek festői to-
lazatától azért egészen mégsem tudták
megfosztani, a főváros tanácsa most
földrengésszerű apparátussal megy neki a Ta-
bánnak. Eddig csak csipkedte. Egyszer kimet-
szett belőle egy keskenyebb húsdarabot. Ez
még nem ártott a Tabánnak túlságosan. Aztán,
mint mikor a beteg embernek a fogát húzzák
vagy a fájós tagjait operálják, Tabán gyön-
gyeiből leüttetett egy-egy különösebb darabot
a szabályosság elve érdekében. A Tabán azért
megmaradt nagyjában az ő régi, kedves, külö-
nös és furcsa mivoltában. Mindannak, a mi
szabályszerű, esőkönyös tagadásával, keresztül-
kasul, össze-vissza és rapszodikus rendtelenség-
ben kanyarogtak az ő ódonlát kiáltó utcái
és ezekben az utcákban olyan házak, melyek
semmiféle sablont nem ismertek. A pesti kö-
rengetegekből idetévedt utas úgy járt ebben
a festői labirintusban, mint a meseország
kalandozója. Romantikát, antikvitást vagy a
hogy a pesti költők mondják, levendula illa-
tot kellett éreznie minden lépésére és a tabáni
svábok, a kik persze semmit sem éreztek ezek-
ből a fellengző impressziókból, a pesti ember

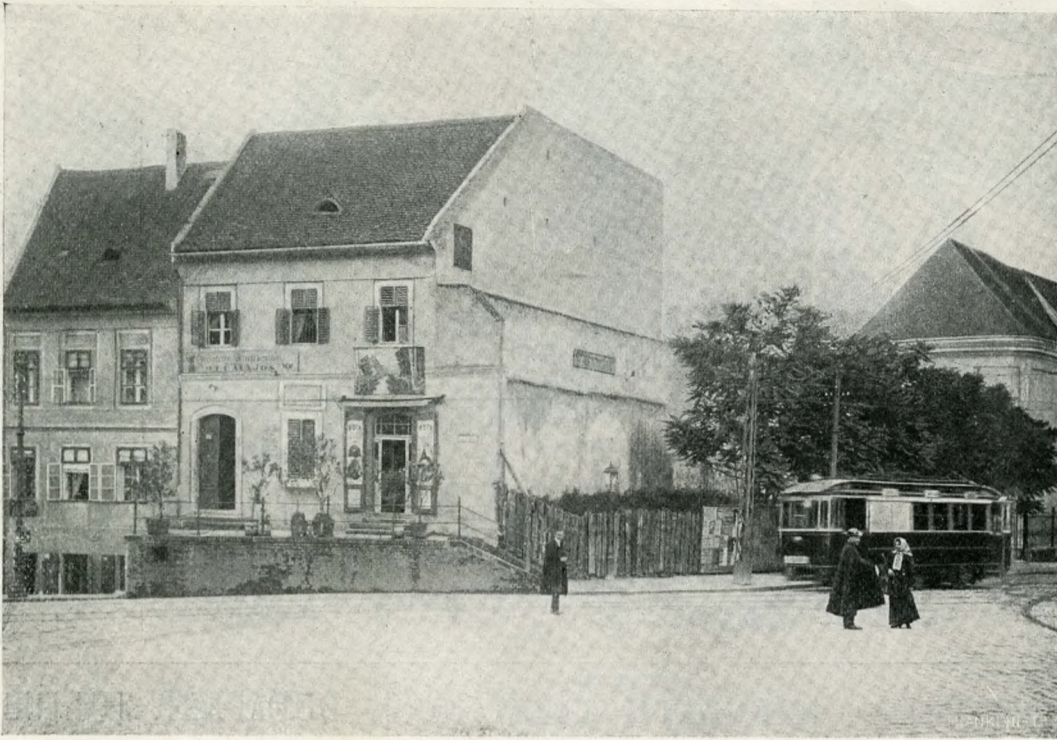

A JAKAB-LÉPCSŐ.

A PUSZTULÁSRA ITÉLT TABÁNBÓL. — Balogh Rudolf fölvételei.

kedvezéséből ezalatt szépen vagyonosodtak,
gazdagodtak s vendéglőkben a romantikát ke-
reső kirándulóknak olyan idegenforgalmi ára-
kat szabtak, hogy méltóvá tették magukat a
legkiválóbb uzsoracégek elismerésére.

Mert hiába nevezik hivatalosan Rác-
városnak a főváros eme területét, a ráczok-
ból egy templom, néhány egyházi em-
beren és a várost jelölő rácz vagyis szerb
szón, *Tabán*-on kívül nem maradt más hir-
mondó semmi sem. Valamikor nagy élet-
csaták dúlhattak az itt élő törzsökös szerbség
és a beözönlő svábok között. A háborút nem
ágyúkkal, puskákkal és kardokkal vívták, ha-
nem veszedelmesebb fegyverekkel. Szorgalom-
mal, szívóssággal, telekkönyvi be- és kitáblá-
zásokkal. És ebben a csatában a magyar vir-
tus sokféle tulajdonságával jeleskedő szerb
faj a rövidebbet húzta. Holott nagyon jól ér-
tett az emberfejek levágásához, háborús, kato-
nás fajzat volt ő is és a viadalokban megál-
lotta jól a helyét. De olyan idő következett
nemsokára, különösen a törököknek Buda-
várából való kiűzetése után, mikor a hatalmi

A PUSZTULÁSRA ÍTÉLT TABÁNBÓL. — Az a ház, hol Virág Benedek meghalt.

felsőbbség biztosításának eszközei módosultak. A mit azelőtt és egy darabig még ezután is, a személyes bátorság kiválóságával, vakmerőséggel, vagy fegyveres készséggel vívtak ki, a békés idők beálltával pótolni kellett ügyességgel, ravaszsággal, szívós munkával, kitartással és számítással. S ebben a bonyolult feltételű csatában a budai rácz elvesztette az útközveteket a svábbal szemben.

Tabánban már évtizedek óta a sváb elem jutott túlsúlyra, az egykori rácz élet viszont annyira kiapadt, hogy ittlétét és virágzását kulturemlékei nyomán kell nyomozás tárgyává tenni. Ilyen mindjárt maga a név, melyről a fővárosnak ezt a részét ma is ismerik: Tabán. Mi ez? Micsoda vonatkozása van a szerbekkel vagy az ebben a városrészben végbement élettél? II. Endre oklevelei között, melyeket Fejér György közölt az ő Codex Diplomaticus-ában, találunk kettőt, hol ilyen utalások vannak: «*Tabenna* mons ad Budam.» Továbbá egy 1212-ből való oklevélben: «... et inde ascendit ad medium montis, qui dicitur *Teberna* (alias *Tabenna*),» a következő szintén ezen évből valóban pedig ezt: «... et inde ascendit ad medium montis *Tabenna*». Ez a *Taben(ra)* hegy Buda és a hévizek között létezett volna, de hogy a mai Tabánra vonatkozik-e vagy másra, ki tudja. Nyelvészek nem döntötték el, historikusok nem tisztázták, geográfusok pedig az egykori elnevezéseknek megfelelő mai nomenklaturát nem állapították meg. A Tabán magyarázatához más nyomok ígérnek valószínűbb eredményeket, mi tehát ezen a nyomon indulunk. A szerb nyelvben *Tabán* valaminek az alját, talpát jelenti, például a cipő vagy csizma alját és annak is azt a nyerges részét, mely a talptól a sarokig terjed. Esküt ugyan nem mernék tenni erre a magyarázatra, de nagyon valószínűnek látszik, hogy a Tabán elnevezés *hegyalja*, esetleg *váralja* értelemmel bírt s ez adta igazi jelentését.

A magyar nyelvforgalomban ez a városrész állandóan kétféle elnevezéssel élt. Egyidejűleg Ráczvárosnak és Tabánnak neveztek és az irodalmi emlékezések között is ezt a kettőfelé megjelölést találjuk. A tizenhetedik század közepén már erős rácz kolónia volt és a tizennyolcadik elején egyik-másik nevezetességével a pesti krónikások figyelmét is felkeltette. A ráczvárosi sörház és a ráczvárosi kávéház a tizennyolcadik század első éveiben olyan nevezetességek voltak, melyekről Gaal György «Furkás Tamás levelei» című humorisztikus ujságjában több ízben megemlékezik. A tabáni kiválóságok között pedig az irodalom emlékezik meg Vitkovics Mihályról és Virág Benedekről. Mind a ketten itt laktak, Virág egykori lakóháza ma is megvan az Árpád utca 10 szám alatt. Ennek az emeletén élt évtizedeken át az akiváló jámbor lélek, ki-

nek földi sanyarúságait egyedül azok a lelkiek enyhítették, melyekkel tüzesítette és viaszgaltta magát a múlt századeleji kopár és sivatagszerű kulturátlanságban. 1810-ben a Tabánt hatalmas tűzvész dúlta és majdnem egészen elpusztította. Egy régi emeletes ház rácsos terraszának a felirata ma is őrzi ennek a nagy tűzvésznek az emlékét. Nagyobb események még csak a szabadságharc alkalmával vonultak el a Tabán fölött. A Gellérthegyről, melynek aljában hegyes-völgyes talajon meglapult, egy-egy osztrák ágyú mindig pislantott rá egyik szemével, ha netalán rendetlenkedni akarna. De nem tette. Békésen viselte magát s a szerint, hogy a vár a Hentzi vagy a Görgei kezében volt, a többségi-párt nézeteivel azonosította magát. Ekkor már éltek okos németek benne nagy számmal, a kik nagy piano és langzam modorban a tabáni politikát úgy vezették, hogy a lakosságra lehetőleg minél kevesebb konfliktus háramoljon. Az Attila-körút építései a főváros egy ízben már mélyebben belenyult bonczkésével a Tabán gyomrába, de ezt az operációt szerencsésen kiheverte. Lapályos része fejlődött szépen és gyorsan. Hátán a villamosok egész tömege iramlík a Hűvösvölgy és Zugliget felé, de a dombos és hegyes részekben húzódo utcák érdekesebb érdekesebb házaikkal változatlanul maradtak évtizedeken át.

Elképzelhetetlenül sajátosság építkezés tette aztán festőivé és érdekessé az emelkedettebb pontokon egybe zsufolt házakat. Törvényszerűséget vagy szabályosságot egyiknél sem lehet tapasztalni. A talaj viszonyai szerint épült itt egy ház a másik hátán. Állandó azonban bennök a virágnak és a fának patriarkális kultusza. Talán egyetlen olyan ház sincs, még a legszegényebb fajták között sem, mely legalább a virágdísz nélkülöznél, de viszont egy sincs olyan, a melynek építkezése modoránál fogva valami ódonos kuriozitása ne volna. Még a törökös építkezés nyomait is lehet találni például a Hadnagy- és Kör-utca sarkán levő házon, mely olyanszerű, mint azok a rodostói török épületek, melyeket fotografiák után ismerünk. Egy-két ilyen törökös vonatkozásra mutató házon kívül a törökvilág emlékeinek más hirmondói a fákön kívül itt már alig vannak. Ezek között is csak kettő olyan, melyről egészen biztosan meg lehet mérteit után állapítani, hogy gyökereit három-négyszázad előtt, talán valamely jámbor török rokonunk bocsátotta a föld alá. Eperfa mind a kettő, egyik a Kör-utca 17. számú ház udvarán, nyolcz-kilencz, a törzsből kinyuló vastag ággal, melyek az egész udvart betöltik. A másik törökvilágbeli eperfa a Kőműves-utca 11. számú ház udvarán látható. Az Aranykakas-utczában az egykori Három nyúl kaszárnya ócska falai tűnnek elő. Valamikor az utcát is így nevezték s ettől kapta a nevét a kaszárnya,

mely elköltözött ugyan rég innen, de a neve azért ma is megmaradt.

A Hadnagy-utca 35. szám alatt úgynevezett földszintes-emeletes házat látunk. Mi lehet vajjon ez? Tabáni építkezés, mire csak Tabánban vannak más példák. Magas ház, mely emeletesnek indult, de aztán úgy látszik megdondolta építője a dolgot. Miért csináljon ő emeletet? És ha már emeletet nem csinál, mi szükség van egyáltalában ablakokra is? Elég lesz neki kettő, egy az egyik sarkon, másik a felvezető utcába kiülő sarokra. Olyan, mintha házat akarna fordítani az egész pesti világnak. De az udvar felé annál több ablaka van. A befelé való építkezési stílus itt már követelte az ablakokat. Van olyan ház is, (Hadnagy-utca 14.) biedermyeres fajta, mely felerészben emeletes, felerészben földszintes, aztán olyan is, melynek ablakfölötti fülkéjében a ház védszentjének szobra van kitéve (Orbán-u. 7.). Aztán ha jól körülnéz az ember, lát más furcsaságokat is. Házak, melyeknek a tetőzete is egészen a földet éri. Ezek a leghitelesebb dokumentumai annak a sok bontásnak, töltésnek és ásásnak, melyek a nagyobb utcák mentén végbementek. S miközben közelükben paloták emelkedtek, az alatt ők a földbe sülyedtek. A Fehérsas-utca 4. szám alatt az egykori híres «mély pincze», hajóslegényeknek és halászoknak híres csárdája volt, fent a magasságban pedig egy bemészelt falból kiütköző felírás bizonyítja, hogy itt volt a híres Alpekker Antal-féle vendéglő, az első halászlé csárdája Budának, hova írók és művészek jártak leggyakrabban. Az udvart egy gesztenyafa díszíti, a mi ezen a vidéken ritkaság.

Égész lekerülve az Ybl Miklós-térre (7. sz. a.) és a Döbrentei-utczába, két érdekes empire stílusú ház jelenti a tehetősebb tabániak egykori jó izlését. Különösen a Döbrentei-utca 15. szám alatt levő kétemeletes ház érdekes tiszta stílusával, faldíszül alkalmazott figuráival és két hivatalos jelzésével, melyeknek egyike az 1838-iki, másik az 1795-iki árvíz magasságát mutatja. Ez az utca egyelőre nem fog bontás alá kerülni, mert már korábban szabályozták, de az Attila-körút torkába eső «Vig déli vasutastól» végig az Árok-utczán, továbbá a balra (pesti irányból) oldalt eső zezugos, kanyargós, egymás fölött húzódo utcák az új építkezéseknek mind áldozatul esnek. A főváros tanácsa ezt az öreg városrészt immár sommásan elintézi. Nem egyes házak lebontásával, ócskaságok kiczifrázásával, hanem az összességnek lehengetésével. Tabán többé egyszerűen nem lesz. S épen azért, mert a főváros halaszthatatlan kiirtását határozta el, jól tenné, nagyon is jól tenné, ha a lehengetés előtt a Fővárosi Múzeum számára hozzáértő művészszel a régi Tabánt rekonstruálná. Másutt is megemlékezik ezt, a hol törődnek a fővárosok hagyományáival.

Zuboly.

A RÉGI UDVARON...

A régi udvaron a régi léptek
Halk kopogását hallgatja szívem,
Míg az alkony, mint apám idejében
Leszáll fáradt fejemre szeliden.
Itt járt ő egyre lassúbb lépkedéssel
S nézte a néma, fénytelen eget.
Kihűnyő tüzek méláztak szemében,
Neki oly korán csönd és este lett.

Most én rovom a régi kövek útját
És régi léptek neszt hallgatom
És ráragad a régi szomorúság
S eszembe jut egy régi, bús dalom.
És körülvész a magányos gyerekség
S árva ifjúság minden árnya ma
S szívemben fölsír minden régi esték
Vigasztalan zsongású dallama...

Juhász Gyula.

AZ ELSŐ NAPSUGÁR ITTLENN.

Napsugár társak körbe-körbe...
Ottlenn az igaznak az útja de görbe!
Hajnatra ma vígan a földre futottam:
Ó de fehérré, de szomorúvá
Bágyadt szívem ottan.

A PUSZTULÁSRA ITÉLT TABÁNBÓL.

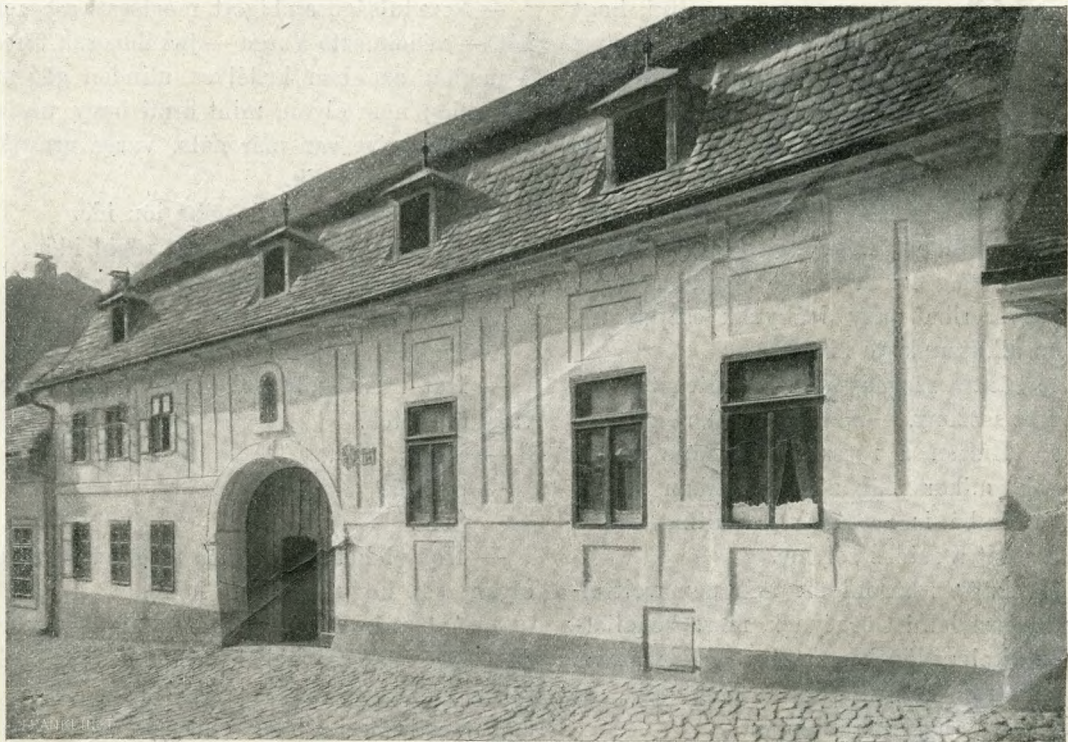

PRINCE LITHE-T

— Török-kori ház a Kereszt-utca és Aranykakas-utca sarkán.

BAROK STILŮ KAPU.

BIEDERMEYER STILŰ HÁZ A HADNAGY-UTCZÁBAN.

A PUSZTULÁSRA ÍTÉLT TABÁNBÓL. — Balogh Rudolf fölvételei.